

Олег МАРЦЕЛЯК

ORCID: 0000-0001-6686-0255

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЧНОГО ВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

DOI: 10.15330/apiclu.70.1.10-1.23

УДК 342.7

Постановка проблеми. Перемога нашої країни в російсько-українській війні і успіх розпочатих в Україні євроінтеграційних реформ багато в чому залежить наскільки українське суспільство буде правильно стратегічно прогнозувати, законодавчо врегульовувати відповідні державотворчі процеси, визначати пріоритети в них. Передусім актуальними в цьому плані є питання належного дотримання в цих умовах прав людини, недопущення їх порушення чи обмеження і питання активнішого залучення до сучасних національних процесів державного будівництва громадянського суспільства, визначення його місця і ролі в умовах російської агресії і подальших демократичних реформ в Україні, як такого, що здатне підвищити ефективність та конструктивну діяльність органів публічної влади як у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні, так у сфері оборони і національної безпеки та інших напрямках національного державотворення і розпочатих в Україні євроінтеграційних реформ.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Правова природа прав людини та процеси формування й функціонування громадянського суспільства в Україні були в полі зору значної кількості вітчизняних науковців (М. Баймуратов, О. Батанов, А.Крусян, М.Орзіх, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, В. Погорілко, О. Скрипнюк, В. Серьогін, Ю. Тодика, О. Фрицький, В. Шаповал та ін.), праці яких є надзвичайно вагомими науковими здобутками з цих проблематик. Однак з огляду на сферу наукових інтересів та предмети наукових досліджень зазначених вчених нами все ж вбачається потреба в додатковому дослідженні прав людини і громадянського суспільства в сучасних умовах демократичного

врядування в Україні, що не було у фокусі окремого аналізу у вітчизняній науці конституційного права.

Мета дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати місце і роль прав людини та інститутів громадянського суспільства в контексті визначення векторів їх взаємодії у сучасних національних процесах державного будівництва.

Виклад основного матеріалу. Друга половина ХХ ст. та початок ХХІ ст. характеризуються демократичним розвитком більшості країн світу, визнанням людини, її прав і свобод найвищою соціальною цінністю. Визнані в Загальній декларації прав людини, європейській Конвенції прав людини та основоположних свобод, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, Міжнародному пакті про соціальні, економічні і культурні права та цілому ряді інших міжнародних актів права людини не тільки на міжнародному рівні визначали сферу свободи і самовизначення особи, її автономію, забезпечили розкриття економічного, політичного, соціального, творчого і громадянського потенціалу кожної особи, але й упорядкували суспільні зв'язки і відносини на основі загальновизнаних міжнародних вимог, координували стандарти у галузі прав людини, встановили перепони всевладдю і свавілля державних структур, визначили параметри взаємовідносин людини, суспільства, держави, їх взаємовідповідальність.

На цій міжнародній правовій основі відбулася імплементація міжнародних стандартів у сфері прав людини на конституційному рівні розвинутих демократичних країн, завдяки чому конституційно окреслився простір, який забезпечив кожній людині умови її самореалізації, що є необхідною умовою людського існування та комунікації індивіда з зовнішнім світом як на національному, так і міжнародному рівні.

Права людини – це невід'ємні, природні можливості та свободи, що належать кожному від народження задля гідного життя, рівності та захисту від свавілля. Це та абсолютна межа, універсальний кордон, переступати через який не може ніхто. Вони є невід'ємною частиною життя особистості, без якої неможлива її соціальна реалізація. Їх цінність полягає у тому, що вони, з одного боку, виражають інтереси, від яких індивід не може відмовитися

– життя, свободу, власність, честь тощо, з іншого – у забезпеченні людської гідності, гарантуванні права на життя, свободи та обмеженні втручання держави в особисте життя індивіда, завдяки чому він має можливість самостійно приймати рішення та діяти без безпідставного втручання держави.

Інший важливий аспект прав людини полягає у тому, що вони тісно пов'язані з розвитком держави, дають можливість індивідам впливати на державотворчі процеси в країні і є так званим своєрідним юридичним мірилом для всіх процесів, що відбуваються в державі. Завдяки своїм правам, особливо політичним правам (право на об'єднання у політичні партії і громадські організації; право голосу; право на управління; право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, демонстрації і вуличні походи; право на петицію тощо), громадяни приймають участь в управлінні державними справами України, у формуванні представницьких органів державної влади та місцевого самоврядування, у референдумах, можуть залучатися до управління державою та процесу обговорення важливих політичних рішень через відповідні правові механізми, їх ухвалення; формувати та відстоювати відповідні підходи внутрішньої та зовнішньої політики української держави і т. ін.

Соціальні права людини (право на підприємницьку діяльність, право на працю, право на страйк, право на відпочинок, право на соціальний захист, право на житло, право на достатній життєвий рівень, право на охорону здоров'я тощо) визначають соціальну сутність держави, спрямовують її розвиток на основі розуміння важливості соціального захисту людей, служіння їх інтересам, забезпечуючи гідне життя членів суспільства, їх соціальний захист та справедливий перерозподіл різноманітних благ у суспільстві. Це виявляється через створення в Україні відповідних умов для розвитку особистості, рівномірний розподіл національного доходу задля зменшення соціальної нерівності членів суспільства, допомогу вразливим верствам населення (пенсіонери, ветерани, інваліди, сім'ї з дітьми, малозабезпечені сім'ї і т. ін.) та гарантування їм рівних прав незалежно від соціального стану, перетворюючи державу на інструмент загального блага. Завдяки цьому

Україна формується як соціальна держава, яка виникає як результат реалізації соціальних прав громадян, де держава бере на себе турботу про якість їх життя і створює умови для досягнення кожним громадянином гідного рівня життя, згладжування соціальної нерівності та допомоги нужденним верствам населення.

Забезпечення соціальних прав людини, її добробуту, соціального захисту, охорони здоров'я та інших соціальних благ взаємопов'язано з розвитком економіки країни, яка також певною мірою пов'язана з економічними права людини. Передусім до таких відноситься право на власність, що забезпечує можливість людини вільно розпоряджатися засобами виробництва, робочою силою та матеріальними благами. Економічні права є невід'ємною частиною конституційних прав, що реалізують матеріальні інтереси особистості і сприяють розвитку економіки країни. Як зазначає О.В. Скрипнюк, соціальною може вважатися держава, здатна забезпечити гідний рівень життя своїх громадян на основі високорозвиненої соціально орієнтованої ринкової економіки [1, с. 45].

В демократичній державі права людини виступають тим чинником, який забезпечує взаємопорозуміння та взаємодію всіх членів суспільства, незалежно від його національного та соціального контексту, представників різних культур, різних верств населення. Їх універсальність проявляється в тому, що вони передбачають рівне ставлення до кожного члена суспільства як до носія демократичних цінностей, забезпечують сприйняття іншого суб'єкта відносин як рівноправного суб'єкта суспільних відносин, коли належність людини до іншої соціальної чи етнічної групи, сповідування нею інших політичних поглядів чи релігійних переконань не можуть бути підставою для неповаги до неї.

В правовому аспекті права людини окреслюють правові параметри, які визначають координати поведінки індивіда, захищають його та забезпечують правопорядок, справедливий розподіл благ та участь людини у житті суспільства. Вони лежать в основі формування змісту Основного Закону України і відтак являють собою серцевину вітчизняної правової системи чим визначають зміст і спрямованість держави та її інституційної складової. При цьому права людини не слід сприймати тільки як певні юридич-

ні приписи, норми, положення, формули. Вони являють собою правові цінності, які постійно перебувають у своєму розвитку, удосконаленні відповідно до потреб суспільства, людей з урахуванням рівня розвитку держави, міжнародної спільноти, науково-технічного прогресу в країні, у світі та інших чинників, і тому вони відображають певні зміни в суспільних відносинах, зростання правосвідомості громадян

Не слід залишати поза увагою й той факт, що права людини сприяють демократизації самої держави, яка виходячи з їх ціннісного розуміння удосконалює свою діяльність та модернізує організацію й функціонування органів державної влади. Сутнісна парадигма прав людини окреслює вектори державного будівництва, які націлюються передусім на конституційно-правове визнання прав та їх гарантування. Як зазначається у науковій правовій літературі, гарантованість прав і свобод людини – це своєрідний зовнішній механізм обмеження влади, яка завжди прагне до саморозширення і посилення своєї присутності в усіх сферах людського життя. Тому для ефективного здійснення прав і свобод в реальному житті необхідний стійкий до будь-яких порушень і негативних внутрішньодержавних впливів дієвий механізм гарантій забезпечення прав і свобод людини і громадянина, оскільки навіть за наявності у суспільстві прогресивної, такої, що відповідає світовим стандартам, добре налагодженої правової системи і системи прав людини, їх реалізація може не відбутися або бути малоефективною, якщо органами державної влади, місцевого самоврядування, їх посадовими особами, громадськими організаціями не проводиться спеціальна організаційна робота із забезпечення прав людини [2, с. 83].

В.В. Сокурєнко справедливо підкреслює, що у суспільстві, яке як найважливішу соціальну цінність сприймає людину, її внутрішню свободу та права як прояв цієї свободи, формується імперативний посыл до держави та її інституцій щодо визнання, дотримання та захисту прав і свобод людини та громадянина. Цей посыл поступово трансформується в обов'язок держави і передбачає створення та реалізацію ефективно діючих механізмів правового захисту від будь-яких порушень і неправомірних обмежень,

у тому числі таких, що виходять від самої держави, її органів та посадових осіб, а також відновлення порушених прав і свобод [3].

Окремо слід наголосити на важливості прав людини в тому плані, що вони виступають факторами формування громадянського суспільства, яке являє собою сферу самоорганізації вільних громадян незалежно від прямого втручання держави та об'єднує людей для захисту їхніх спільних інтересів, прав та вирішення важливих соціальних питань. Громадянське суспільство охоплює діяльність інститутів громадянського суспільства, до числа яких належать різноманітні неурядові добровільні громадські організації, суспільні рухи, асоціації, незалежні засоби масової інформації, партії (поки вони не задіяні в механізмах здійснення влади), професійні спілки та інші суб'єкти, що функціонують на основі добровільності та демократичних цінностей, і які в процесі своєї діяльності формують суспільні відносини, спрямовані на утвердження демократичних засад функціонування держави і суспільства.

Громадянське суспільство є критично важливим для демократії, оскільки контролює діяльність влади та запобігає узурпації влади, виступаючи двигуном соціально-політичних перетворень. Завдяки громадянському суспільству, його контролю за владою в країні не допускається грубих та масових порушень прав людини, забезпечується реалізація таких важливих прав людини як свобода слова, включаючи свободу критики, гласність, доступ до різного роду інформації, право вільного в'їзду в країну і виїзду з неї, культурне і наукове співробітництво із закордонними державними і громадськими організаціями.

Звідси держава покликана створювати найоптимальніші умови для розвитку громадянського суспільства, не втручатись у сферу реалізації приватних інтересів, а розвинене громадянське суспільство, у свою чергу, має бути соціальною базою її формування як демократичної, правової соціальної держави.

Як досить влучно зазначається у літературі, громадянське суспільство та його інститути сьогодні є надійними партнерами держави і, водночас, суб'єктами, що забезпечують громадський контроль і здійснюють інші конституційні форми впливу на орга-

ни державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадових осіб, що в кінцевому рахунку сприяє ефективному забезпеченню прав і свобод людини [4, с. 175].

Права людини і громадянське суспільство перебувають у нерозривному взаємозв'язку і мають взаємовплив. З одного боку громадянське суспільство як соціальне явище зародилося завдяки розвиненій системі прав людини. Такі права людини як свобода слова, асоціацій та мирних зібрань створили базу для виникнення та функціонування незалежних громадських об'єднань, які визначили передумови та середовище для існування й розвитку вільного суспільства. Натомість громадянське суспільство через громадські організації, правозахисні рухи та окремих громадських активістів забезпечує можливість громадян об'єднуватися для захисту своїх соціальних, економічних, політичних та культурних прав; здійснює моніторинг діяльності державних органів, виявляють порушення прав людини та реагують на них. Своєю діяльністю вони обмежують державну владу, запобігаючи їй узурпації та свавілля, забезпечуючи пріоритет прав людини над інтересами держави. Розвинене громадянське суспільство вимагає від держави дотримання конституційних прав, що спонукає її до формування правової та соціальної держави. Таким чином громадянське суспільство є провідним засобом захисту, реалізації та розширення прав людини. Звідси бачимо, що права людини і громадянське суспільство взаємно зумовлюють один одного, забезпечуючи контроль за державою та розвиток демократії.

Отже, права людини є фундаментом громадянського суспільства, а громадянське суспільство – гарантом їх реального забезпечення. Це дві взаємозалежні складові демократичної системи, оскільки права людини виступають засобом формування і функціонування громадянського суспільства, тоді як останнє є середовищем, де ці права людини формуються, артикулюються, відстоюються.

Розвинуте громадянське суспільство та права людини є невід'ємною складовою всіх демократичних держав світу, в тому числі й України. При цьому громадянське суспільство виступає як партнер держави, що забезпечує громадський контроль за її

діяльністю і здійснює ефективні форми впливу на органи державної влади та органи місцевого самоврядування, різних посадових осіб з метою їх функціонування у визначених конституцією країни межах і відповідно до вироблених світовою спільнотою міжнародних стандартів. Власне кажучи цим громадянське суспільство сприяє як забезпеченню прав людини, так і формуванню національної державності на демократичних засадах.

Цю позицію підтримують й О.В. Скрипнюк та А.Р. Крусян, які пишуть: «Громадянське суспільство, з одного боку, є природним осередком соціального буття людини, адже у центрі громадянського суспільства, як і в центрі конституціоналізму знаходиться людина, а з другого – громадянське суспільство є важливим засобом обмеження державної влади у контексті парламентаризму, стримування її від недемократичних дій та можливого свавілля» [5, с. 98].

Розуміння прав людини як цінності життєдіяльності індивіда, суспільства, держави дає змогу розуміти природу громадянського суспільства як живої системи з притаманними їй інтегративними якостями, що переслідує мету демократичного стабільного розвитку держави. Демократія починає занепадати, коли не забезпечуються права людини, не функціонує належним чином громадянське суспільство чи зникає взаємозв'язок між правами людини та розвитком громадянського суспільства і діалог між державою і інститутами громадянського суспільства.

Цей діалог у сфері прав людини проявляється у таких формах, як:

– залучення органами публічної влади інститутів громадянського суспільства до розробки та обговорення проектів рішень (нормативно-правових актів), які стосуються прав людини;

– здійснення інститутами громадянського суспільства громадського контролю за діяльністю органів державної влади у сфері прав людини:

• громадський моніторинг діяльності органів публічної влади стосовно дотримання ними прав людини;

• експертиза прийнятих органами публічної влади рішень у сфері прав людини;

- надання органам публічної влади експертних пропозицій, в тому числі з питань кадрової політики з метою підвищення ефективності забезпечення прав людини;

- утворення з органами публічної влади спільних консультативно-дорадчих та експертних органів, рад, комісій, груп для забезпечення врахування громадської думки у формуванні та реалізації політики у сфері прав людини;

- ініціювання перед органами публічної влади громадянським суспільством реформ у різних сферах вітчизняного державотворення (економіка, політика, оборона країни, національна безпека, соціальна та правова сфери тощо), які спрямовані на ефективне забезпечення прав людини;

- проведення органами публічної влади моніторингу й аналізу громадської думки, забезпечення своєчасного публічного реагування на пропозиції та зауваження громадськості стосовно питань забезпечення прав людини;

- ознайомлення органами публічної влади інститутів громадянського суспільства і інших верств населення з планами своєї діяльності, виконання спільних проектів благодійного і соціального спрямування тощо.

При цьому діалог та взаємодія між державою і інститутами громадянського суспільства відбувається на основі засад: а) взаємної відповідальності, коли держава в особі органів влади визнає права людини, а громадянське суспільство діє в межах закону; б) партнерства у формі співпраці між державою та інститутами громадянського суспільства для вирішення суспільних проблем; в) людиноцентризму у вирішенні питань вітчизняного державотворення; г) демократичного підходу, що охоплює й наявність та врахування різноманітних думок та поглядів на процеси державного будівництва і т. ін.

Таким чином, можемо резюмувати, що взаємодія держави та вітчизняних інститутів громадянського суспільства виражається у тому, що:

- органи публічної влади України виступають майданчиком, де інститути громадянського суспільства можуть відстоювати інтереси громадян, захищати їх права і свободи;

- участь інститутів громадянського суспільства у підготовці прийняття вітчизняними органами публічної влади різноманітних рішень у сфері прав людини (в т. ч. через ініціювання самих цих рішень), їх оцінці (громадські слухання, робочі групи і т. ін.), що сприяє довірі суспільства до органів влади та підвищує ефективність забезпечення прав людини в Україні;

- громадянське суспільство здійснює контроль за діяльністю органів публічної влади, чим забезпечує прозорість та підзвітність їх роботи, мінімізуючи при цьому загрози порушень прав людини;

- громадянське суспільство не залишається осторонь вирішення важливих питань національного державного будівництва ініціюючи перед органами публічної влади питання проведення реформ, які або ж безпосередньо стосуються підвищення якості захисту прав людини в країні, чи вони економічного, соціального, політичного, екологічного, культурного характеру і в той же час в цілому спрямовані на якісне забезпечення прав людини в Україні;

- інститути громадянського суспільства завдяки демократичній складовій своєї правової природи, співпраці з зарубіжними партнерами сприяють налагодженню вітчизняними органами публічної влади тісних зв'язків з зарубіжними партнерами, їх співпраці, в тому числі у сфері прав людини;

- доволі часто вітчизняні інститути громадянського суспільства з метою покращення стану дотримання прав людини сприяють органам публічної влади при реалізації ними своєї номінаційної функції, даючи оцінку тим чи іншим кандидатурам, що номінуються на вищі посади в органах державної влади чи щодо зняття таких осіб з посад.

Прикладом останнього слугує призначення Президентом України, обрання Верховною Радою України та з'їздом суддів України суддів Конституційного Суду України, який відіграє важливу роль у забезпеченні конституційної законності в Україні, прав і свобод людини і громадянина в нашій країні. Ще один яскравий приклад в цьому плані – це обрання Верховною Радою України Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, яке також відбувається з урахуванням позицій інститутів громадянського суспільства.

Це важливо, оскільки інститут омбудсмана і в Україні, і в інших державах світу зарекомендував себе як такий, що не тільки сприяє ефективному забезпеченню прав людини, а й, по-перше, тісно співпрацює з інститутами громадянського суспільства, по-друге, налагоджує тісні зв'язки між державою і громадянським суспільством, по-третє, підвищує ефективність діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових осіб.

Інститут омбудсмана надає громадянам нетрадиційну і незвичну для них, проте унікальну можливість – добитися того, щоб їх голос з питань захисту прав і основних свобод був почутий, а порушені права – відновлені перед лицем існуючої бюрократичної системи. Він уловлює тенденції розвитку суспільства і держави та сприяє удосконаленню їх систем, є одним з ключових факторів створення гарантій демократичного розвитку суспільства та реалізації принципу визнання людини, її прав і свобод найвищою соціальною цінністю.

Діяльність омбудсмана дозволяє усунути існуючі протиріччя між державою і суспільством, легітимізувати владу, гарантувати громадянам право на «належне управління» з боку публічних структур шляхом дотримання ними не тільки «букви закону», але й «духу права» у сфері прав людини. Його правозахисні повноваження сприяють формуванню та функціонуванню різноманітних інституцій громадянського суспільства, їх захисту від свавільного втручання у їх діяльність держави. У тісній співпраці з інститутами громадянського суспільства омбудсмани різних країн демократизують відносини «людина – суспільство – держава», наповнюють їх людиноцентристським вектором.

Маємо відзначити, що сьогодні в Україні внаслідок військової агресії діяльність вітчизняного омбудсмана – Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини – з метою належного виконання ним свого функціонального призначення має бути удосконалена і інститути громадянського суспільства повинні бути активно залучені до цього процесу. Не варто залишати поза увагою й діяльність інших спеціалізованих омбудсманів в Україні. В полі зору інститутів громадянського суспільства мають пере-

бувати всі вектори забезпечення прав людини як формування нової доктрини прав людини, розширення системи прав людини в Україні відповідно до вироблених міжнародною спільнотою стандартів та існуючих у світі тенденцій, так і правозахисної діяльності держави з тим, щоб забезпечення прав людини, незважаючи на воєнний фактор та євроінтеграційні реформи, відбувалися на належному демократичному рівні. Тільки такий підхід сприятиме подальшому формуванню України як демократичної держави.

Висновок. Права людини і громадянське суспільство перебувають у нерозривному взаємозв'язку: права людини впливають на формування громадянського суспільства, створюють середовище для його функціонування в державі, натомість інститути громадянського суспільства здійснюють вплив на розвиток прав людини, їх охорону і захист. Проте це має місце за умов демократичного врядування в державі. Якщо говорити про Україну, то успіх демократичних перетворень в нашій країні значною мірою визначається розвитком громадянського суспільства, його впливом на вітчизняні процеси державного будівництва, взаємодією з органами державної влади. А в умовах війни в Україні вітчизняне громадянське суспільство повинно також активізувати свої зусилля на тіснішу співпрацю з органами влади в плані удосконалення конституційно-правового визнання та регулювання прав людини і механізму їх забезпечення.

1. Скрипнюк О. В. *Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії і практики. До 10-річчя незалежності України : монографія.* Київ : Ін-т держави і права ім.В.М. Корецького НАН України, 2000. 453 с.
2. Смокович М.І. *Правове регулювання розгляду виборчих спорів: теоретичний і практичний аспекти: монографія.* К.: Юрінком Інтер, 2014. 576 с.
3. Сокурєнко В.В. *Права людини як фундаментальна цінність.* URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1bec2f85-4049-450c-b632-559a6be8c28d/content>
4. Марцеляк О.В. *Роль інституту омбудсмана у формуванні громадянського суспільства та забезпеченні прав людини: світовий досвід та вітчизняна практика. Правові засади взаємодії органів публічної влади з інституціями громадянського суспільства в Україні та зарубіжних державах: тези доповідей Міжнародної наук.-практичної конференції.* К.: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2019. С. 174-178.

5. Скрипнюк О. В., Крусян, А. Р. *Парламентаризм і український конституціоналізм: теорія та практика співвідношення. Конституційно-правові та теоретичні засади модернізації українського парламентаризму в умовах реалізації європейського вибору : монографія / за ред. академіка НАН України Ю. С. Шемшученка; академіка НА-ПрН України О. В. Скрипнюка; доктора юридичних наук, професора А. Р. Крусян; доктора юридичних наук, професора О. В. Батанова. Київ: Юрінком Інтер, 2024. С. 97-126.*

Oleh MARTSELYAK. Human rights and civil society in the conditions of democratic governance in Ukraine.

The article notes that one of the most important signs of the democratic development of the state is human rights, which are inalienable, natural opportunities and freedoms that belong to everyone from birth. The emphasis is on the fact that human rights are closely related to the development of the state; they enable individuals to influence state-building processes in the country and are the so-called unique legal standard for all processes taking place in the state. In the legal aspect, human rights outline legal parameters that determine the coordinates of an individual's behavior, protect him and ensure law and order, fair distribution of benefits and human participation in the life of society. It is emphasized that human rights are inextricably linked with civil society: they influence the formation of civil society, create an environment for its functioning in the state, in turn, civil society institutions influence the development of human rights, their protection and defense. These are two interdependent components of the democratic system of Ukraine. At the same time, civil society acts as a partner of the state, ensuring public control over its activities and exercising effective forms of influence on government bodies with the aim of their democratization and functioning within the limits defined by the Constitution of Ukraine. In this way, civil society contributes to both ensuring human rights and forming national statehood on democratic principles. It is concluded that the success of democratic transformations in Ukraine is largely determined by the development of civil society, its influence on domestic processes of state building, and interaction with state authorities. It is also noted that in the conditions of war in Ukraine, domestic civil society must intensify its efforts to cooperate more closely with authorities in terms of improving the constitutional and legal mechanism for ensuring human rights.

Keywords: Constitution of Ukraine, civil society, freedom, democratic state, social state, human rights and freedoms, constitutionalism, European integration.

Олег МАРЦЕЛЯК. Права людини та громадянське суспільство в умовах демократичного врядування в Україні.

В статті зазначається, що однією з найважливіших ознак демократичного розвитку держави є права людини, які являють собою невід'ємні, природні можливості та свободи, що належать кожному від народження. Акцентовується увага на тому, що права людини тісно пов'язані з розвитком держави; вони да-

ють можливість індивідам впливати на державотворчі процеси в країні і є так званім своєрідним юридичним мірилом для всіх процесів, що відбуваються в державі. В правовому аспекті права людини окреслюють юридичні параметри, які визначають координати поведінки індивіда, захищають його та забезпечують правопорядок, справедливий розподіл благ та участь людини у житті суспільства. Наголошено, що права людини перебувають у нерозривному взаємозв'язку з громадянським суспільством: вони впливають на формування громадянського суспільства, створюють середовище для його функціонування в державі, натомість інститути громадянського суспільства здійснюють вплив на розвиток прав людини, їх охорону і захист. Це дві взаємозалежні складові демократичної системи України. При цьому громадянське суспільство виступає як партнер держави, що забезпечує громадський контроль за її діяльністю і здійснює ефективні форми впливу на органи влади з метою їх демократизації і функціонування у визначених Конституцією України межах. Цим громадянське суспільство сприяє як забезпеченню прав людини, так і формуванню національної державності на демократичних засадах. Зроблено висновок, що успіх демократичних перетворень в Україні значною мірою визначається розвитком громадянського суспільства, його впливом на вітчизняні процеси державного будівництва, взаємодією з органами державної влади. Також звертається увага, що в умовах війни в Україні вітчизняне громадянське суспільство повинно активізувати свої зусилля на тіснішу співпрацю з органами влади в плані удосконалення конституційно-правового механізму забезпечення прав людини.

Ключові слова: Конституція України, громадянське суспільство, свобода, демократична держава, соціальна держава, права і свободи людини, конституціоналізм, євроінтеграція.